

Oppimisvaikeuksien pysyvyys ja niiden yhteys aikuisuuden elämäntapaan: ennaltaehkäisevät ja suojaavat tekijät

Kela 62/522/2013, 2014 – 2016

Tutkimuksen toteutuspaikka: Niilo Mäki Instituutti

Tutkimusryhmä: Tuija Aro, Timo Ahonen, Vesa Närhi, Anna-Kaija Eloranta, Elisa Korhonen

Tutkimuksen tausta ja toteutus

Oppimisvaikeuksien pysyvyys-hanke on seurantatutkimus aikuisista, joilla on lapsena ollut oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeuksia arvioidaan esiintyvän noin 5-10 prosentilla lapsista, ja niiden tiedetään olevan merkittävä riskitekijä koulu epäonnistumiselle ja koulutuksesta syrjäytymiselle. Suomessa alhaisen koulutustason tiedetään ennustavan psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia nuoruudessa ja aikuisuudessa. Education at a Glance –raportin (OECD, 2016) mukaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten aikuisten akateemiset taidot ovat muita heikompia, ja heidän osuus on Suomessa kasvanut ja on OECD-maiden keskiarvoa korkeampi (18,5%). On oletettavaa, että joukossa on myös oppimisvaikeustaustaisia henkilöitä. Suomessa ei ole tehty yli nuoruusiän ulottuvaa tutkimusta oppimisvaikeuksista, ja kansainvälisestäkin se on harvinaista. Erityisen vähän tiedetään oppimisvaikeuksien pitkän ajan yhteyksistä mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin, ja siihen miten oppimisvaikeudet näkyvät eri tukimuotojen ja korvausten käytössä.

Tutkimuksessa tarkasteltiin 1) lapsuuden oppimisvaikeuksien yhteyksiä myöhempään koulutukseen, työllistymiseen ja tukimuotojen määrään Tilastokeskuksen ja Kelan rekisteritietojen valossa, 2) lapsena todetun lukivaikeuden pysyvyyttä sekä 3) oppimisvaikeustaustaisten henkilöiden lapsuusajaisia oppimisvaikeuksiin mahdollisesti yhteydessä olevia tekijöitä, elämäntapahtumia ja henkilökohtaisia ominaisuuksia ja niiden yhteyttä oppimisvaikeuksien ilmentymään ja elämäntilanteeseen aikuisuudessa. Tutkimusongelmiin vastattiin kahden osa-aineiston avulla, joista ensimmäinen oli rekisteritietopohjainen aineisto oppimisvaikeustaustaisten aikuisten ja heidän kontrollihenkilöidensä koulutukseen, työllistymiseen ja tukimuotojen käyttöön liittyvistä tiedoista, ja toinen koostui oppimisvaikeustutkimuksissa lapsena käyneiden aikuisten ja verrokeiden yksilötutkimuksista ja haastatteluista.

Tutkimus toteutettiin Niilo Mäki Instituutissa (www.nmi.fi) käyttäen instituutin ja Jyväskylän kaupungin perheneuvolan ylläpitämän Lastentutkimuslinikan aineistoa. Tutkimukseen valittiin ne Lastentutkimuslinikan henkilöt, jotka olivat vuonna 2015 vähintään 20-vuotiaita (n=517, ikä 20 - 39 vuotta). Tutkimuksen rekisteriaineisto koostui 509 oppimisvaikeustaustaisen aikuisen ja heidän 2530 verrokkinsa koulutus-, työttömyys-, sairauspäiväraha-, lääkekorvaus- ja kuntoutus-toimenpidetiedoista. Oppimisvaikeustaustaisten henkilöiden osalta rekisteriaineistoon sisällytettiin myös luokitellut tiedot lapsuuden oppimisvaikeuden tyypistä (lukivaikeus n=133, matematiikan oppimisvaikeus n=113, lukivaikeus ja matematiikan oppimisvaikeus n=184, lievä oppimisvaikeus n=79), lapsuuden yleisestä kykytasosta (ÄO alle 70, ÄO 70-84, ÄO 85-99, ja ÄO yli 100), käyttäytymisen ja tunne-elämän pulmista ja vanhempien koulutustasosta. Toinen, yksilötutkimuksen tuloksiin perustuva tutkimusaineisto koostui henkilöistä (n=48), joilla lapsuuden tutkimuksen aikaan ei ollut muita oppimisen tai kehityksen ongelmia kuin lukivaikeus ja heidän verrokeistaan (n=37).

Alustavia tuloksia ja pohdintaa

Oppimisvaikeuksien yhteys koulutustasoon

Rekisteriaineiston tarkastelu osoitti, että lapsena oppimisvaikeusdiagnoosin saaneet olivat verrokkeja matalammin kouluttautuneita. Verrokkiryhmässä oli suhteessa enemmän lukion (23%), ammattikorkeakoulun, ammatillisen korkea-asteen tai opistoasteen (12%) sekä korkeakoulututkinto- tai yliopistotutkinnon (7%) suorittaneita kuin oppimisvaikeustaustaisten ryhmässä (vastaavat luvut: 5%, 4% ja alle yhden prosentin). Oppimisvaikeustaustaisten ryhmässä oli suhteessa enemmän niitä, joilla oli vain peruskoulun päättötodistus (27%) verrattuna verrokkiryhmään (13%). Eri oppimisvaikeusryhmät eivät eronneet merkittävästi toisistaan korkeimman suoritettujen koulutuksen suhteen.

Lapsuudenaikaiset tarkkaavuuden pulmat ja yleinen kykytasoryhmä olivat (sen jälkeen, kun ikäryhmän vaikutus oli kontrolloitu) merkittävästi yhteydessä siihen, oliko tutkittavalla peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Sen sijaan lapsuudessa todetut sosio-emotionaaliset ongelmat, vanhempien koulutustaso tai oppimisvaikeuden alaryhmä eivät selittäneet matalaa koulutustasoa. Näillä lapsuuden

aikaisilla tekijöillä selittyi kuitenkin vain noin 6% opintojen jäämisestä peruskoulun tasolle eli muiden tekijöiden ja niiden yhdysvaikutusten merkitystä on selvitettävä lisää.

Yksilötutkimuksiin osallistuneiden lapsuudessa lukivaikeusdiagnoosin saaneiden henkilöiden tarkastelussa rekisteriaineistosta tehty havainto vahvistui. Kaikilla yksilötapaamisaineiston lukivaikeustaustaisilla aikuisilla oli verrokkihenkilöitä merkitsevästi matalampi koulutustaso: lähes 80% oli suorittanut vain ammatillisen perustutkinnon toisen asteen koulutuksenaan ja alle 20% oli jatkanut opintojaan korkeakoulutasolle, kun taas verrokeista ammattikoulun toisella asteella suorittaneita oli 40% ja lähes 60% oli jatkanut korkeakouluopintoihin. Erityisesti lukivaikeustaustaiset miehet saavuttavat usein heikomman koulutustason kuin verrokkiryhmän miehet.

Oppimisvaikeuksien yhteys työllistymiseen

Rekisteriaineiston perusteella lapsena oppimisvaikeusdiagnoosin saaneet olivat olleet ryhmätasolla verrokkeja tilastollisesti erittäin merkitsevästi pidempään työttöminä, kun laskentaperusteena käytettiin työttömyyskorvauspäivien määrää niiltä henkilöiltä, jotka olivat joskus olleet työttömänä: oppimisvaikeustaustaiset tutkittavat olivat saaneet keskimäärin 358 päivää korvausta, kun verrokkien vastaava luku oli 279 päivää. Verrokkeja enemmän työttöminä olivat olleet erityisesti ne henkilöt, joilla oli lapsena todettu matematiikan oppimisvaikeus eli ryhmät, joilla lapsena oli matematiikan vaikeus *tai* sekä lukemisen että matematiikan vaikeus.

Kun pitkäaikaisen työttömyyden rajaksi asetettiin 258 työttömyyskorvauspäivää (eli vuoden työttömyys), todettiin, että oppimisvaikeustaustaisissa oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän (28%) pitkään työttömänä olleita kuin verrokkiryhmässä (18%). Erityisen paljon pitkään työttömänä olleita oli niiden joukossa, joilla oli lapsena todettu ongelmia matematiikassa, eli matematiikan oppimisvaikeus (30%) *tai* sekä lukemisen että matematiikan vaikeus (33%). Selitettäessä pitkäaikaista työttömyyttä lapsuuden tekijöillä, havaittiin, että mitkään muut tekijät kuin äidin koulutustaso ja kuuluminen ryhmiin, joissa henkilöllä oli lapsena ollut matematiikan oppimisvaikeus, ei selittänyt työttömyyttä. Näillä tekijöillä selitettiin noin 18% pitkäaikaisen työttömyyden vaihtelusta. *Yksilötutkimusaineistossa* työttömyyttä oli erityisesti niillä lukivaikeustaustaisilla henkilöillä, joiden lukivaikeus oli edelleen selvästi näkyvässä aikuisiässä: nämä aikuiset olivat huomattavasti yleisemmin työttöminä (43%) kuin verrokkihenkilöt (15%) *tai* ne, joiden lapsuuden lukivaikeus oli lieventynyt (7%). Lukivaikeusryhmät eivät kuitenkaan eronneet koulutustason suhteen, mikä herättää ajatuksen koulutusalan merkityksestä työllistymiseen.

Lukivaikeuden jatkuvuus aikuisuuteen ja yhteys psyykkiseen hyvinvointiin

Tutkimuksen *yksilötapaamisaineistosta* saadut tulokset osoittivat, että 38%:lla lukivaikeustaustaisista henkilöistä lapsuuden lukivaikeus oli testien mukaan lieventynyt aikuisuuteen mennessä ja 40%:lla taas selvästi pysynyt. Lapsuusajan taustatekijöistä lapsuuden lukivaikeuden lievempi taso ja sujuvampi nopean nimeämisen taito näyttivät selittävän lukivaikeuden lieventymistä aikuisuudessa. Lisäksi ne henkilöt, joiden lukivaikeus oli lieventynyt, olivat myös kokeneet saaneensa lapsena enemmän tukea koti- ja kouluympäristöstään kuin henkilöt, joiden vaikeus oli pysynyt. Aikuisuuteen asti pysyvä lukivaikeus oli myös yhteydessä heikompaan psyykkiseen hyvinvointiin kun taas lapsuuden lukivaikeuden lieventyminen näytti liittyvän parempaan psyykkiseen hyvinvointiin ja vahvempaan selviytymiskykyyn verrattuna pysyvään lukivaikeusryhmään ja verrokkeihin.

Lukivaikeustaustaisten tutkittavien elämän tapahtumat ja lukivaikeudesta kokema haitta

Yksilöaineiston laadullisen osan alustavien tarkastelujen perusteella näyttäisi siltä, että 55% lukivaikeustaustaisista oli kokenut vaikeudellaan olleen jonkin verran tai paljon vaikutusta itsetuntoon tai mielialaan nuoruudessaan. Puolet (50%) oli kokenut lukivaikeuden haittaavan jonkin verran tai paljon kouluttautumista tai työtä. Alustavien tarkastelujen mukaan elämäntapahtumissa (eli merkittävien siirtymien ja elämäntapahtumien kuten muutot, parisuhteet, opinnot ja työhistoria määrässä ja ajoittumisessa elinkaareen) ei näyttäisi olevan eroa lukivaikeustaustaisten ja verrokkien välillä.

Pohdintoja havainnoista

Alustavat tulokset viittaavat siihen, että oppimisvaikeustaustaiset aikuiset olivat keskimäärin verrokkejaan matalammin koulutettuja ja heitä useammin ja pidempään työttömänä. Erityisen huolestuttavana nousee esiin opintojen jääminen peruskoulutasolle lähes kolmanneksella oppimisvaikeustaustaisista tutkittavista. Aiemmin Suomessa tehdyn selvityksen mukaan pelkän

peruskoulutaustan varassa oleminen on merkittävä riski nuoren syrjäytymiselle (Myrskylä, 2012), joten tutkimuksemme valossa on ilmeistä, että lapsena todettu oppimisvaikeus muodostaa riskin syrjäytymiskehitykselle. Tätä tulkintaa tukee myös se, että oppimisvaikeus oli yhteydessä pitkäaikaiseen työttömyyteen. Saamamme tulokset ovat yhdenmukaisia edellä mainitun selvityksen kanssa myös siinä, että vanhemman koulutustaso selitti pitkäaikaistyöttömyyttä, mikä herättää huolen ylisukupolvisesta kehityskulusta.

Aiemman oppimisvaikeuskirjallisuuden keskittyessä erityisesti lukivaikeuksiin, rekisteriaineiston tuloksista voidaan nostaa esiin uutena tietona matematiikan vaikeuksien yhteys työttömyyteen. Tietoa erityisesti matematiikan vaikeuksien ja päällekkäisten vaikeuksien merkityksestä siis tarvitaan lisää. Tutkittaessa yksilötutkimuksessa niitä henkilöitä, joilla oli lapsena todettu lukivaikeus, havaittiin, että erityisesti vaikeuden jatkuminen aikuisiälle, ei siis niinkään lapsuuden vaikeustausta sinällään, oli yhteydessä työttömyyteen. Tutkittavat, joilla lukivaikeus oli jatkunut, kokivat myös psyykkisen hyvinvointinsa heikommaksi kuin ne, joiden lukivaikeus oli lieventynyt. Kaiken kaikkiaan saadut tulokset osoittavat, että vaikka oppimisvaikeus onkin riski sekä matalaan koulutustasoon että työttömyyteen, suurin osa oppimisvaikeustaisista näyttäisi jatkavan opintojaan peruskoulun jälkeen ja työllistyvän. Jatkossa onkin syytä selvittää, mitkä tekijät ovat yhteydessä tähän myönteiseen kehityskulkuun.

Lisätietoja

- Eloranta, A-K., Eklund, K., Närhi, V., Ahonen, T., & Aro, T. *Resolving reading disability – childhood predictors and adult-age outcomes*. Käsikirjoitus lähetetty arvioitavaksi lehteen.
- Eloranta, A-K., Eklund, K., Närhi, V. Ahonen, T., & Aro, T. *Resilience and psychological wellbeing in adults with resolving or persistent reading disability*. Käsikirjoitus valmisteilla.
- Eloranta, A-K. (2016, elokuu). *Reading skills, resilience, and psychological wellbeing in dyslexic and non-dyslexic adults*. Suullinen esitys the International Conference on Motivation 2016 - konferenssissa, Thessaloniki, Kreikka. Abstrakti:
http://www.psy.auth.gr/sites/default/files/ICM2016_Abstract%20Book.pdf